

aan vrouwen en kinderen gevangen genomen . .	3.000
Te Gadara gedood	13.000
gevangen genomen	2.200
(niet meegerekend de tallozen die in de rivier zijn gesprongen)	
In de straten van Idumaea gedood	10.000
Te Gerasa	1.000
Te Machairus	1.700
In het woud Jardes	3.000
In het fort van Masada, omgekomen door eigen hand	960
Te Cyrene omgebracht door Catulus, gouverneur	3.000
Te Jeruzalem zelf, tijdens de gehele belegering, gestorven of gedood	1.000.000
gevangen genomen	97.000

Totaal (niet meegerekend de tallozen die niet geregistreerd zijn) 1.339.690

Wat heb je hierop te zeggen, Lipsius? Sla je de ogen hierbij neer? Hef ze liever op. Heb de moed de oorlogen die de christenen ettelijke jaren gevoerd hebben, met de verliezen van dit ene volk te vergelijken. Maar hoe klein is dat volk en dat land, als men het vergelijkt met Europa!

Hoofdstuk 22

De nederlagen van Grieken en Romeinen in oorlogen. Een groot aantal is door enkele aanvoerders omgebracht. De verwoesting van de nieuwe wereld en de ellende van gevangenschap

Maar ik wil hier niet blijven, ik begeef mij naar Griekenland. Het zou al te ver voeren en nutteloos zijn om alle oorlogen chronologisch op te sommen, die daar onderling of met vreemde volkeren gevoerd zijn. Ik zeg slechts dit: dat land is zonder onderbreking door het zwaard van de rampspoed dermate geteisterd en verzwakt, dat Plutarchus,¹²⁶ (een auteur die ik nooit zonder verontwaardiging en bewondering kan lezen) vertelt dat het land als geheel in zijn tijd niet in staat was 3000 soldaten op de been te brengen, een aantal dat naar zijn zeggen vroeger, tijdens de Perzische oorlog, een stadje als Megara geleverd had.

Ach, hoezeer zijt Gij gevallen, bloem van alle landen, zon en zout der volkeren! Zelfs in ons uitgeputte België vindt men amper vandaag een stad van enige naam, die een zo grote lichter van dienplichtigen niet kan evenaren. Gaan we nu de Romeinen en Italië langs? Augustinus en Orosius hebben mij vroeger al de last van deze tellingen van de schouders genomen, sla hen open en lees bij hen van de zeeën van ellende. De tweede Punische oorlog op zichzelf heeft alleen al in Italië, Spanje en Sicilië aan meer dan 1.500.000 mensen (ik heb het in mijn nieuwsgierigheid nagezocht) in minder dan zeventien jaar het leven gekost. De burgeroorlog tussen Caesar en Pompeius kostte bijna 300.000 mensenlevens, en de strijd van Brutus, Cassius en Sextus Pompeius nog meer. Maar waarom ga ik de oorlogen na, die onder meerhoofdige leiding gevoerd zijn? Eén man, Julius Caesar (o pest en verderf van het menselijk geslacht), geeft openlijk toe en is er trots op 'dat hij in veldslagen 1.192.000 man gedood heeft'¹²⁷, zonder dan nog de gevallen uit de burgeroorlogen mee te rekenen. Zoveel slachtoffers wist hij onder de vreemde volkeren te maken in de paar jaar dat hij het bewind over Spanje en Gallië voerde. Hij werd toch nog overtroffen door Alexander, ook in dit opzicht groot, die in een tempel van Athene een inscriptie heeft laten aanbrengen, waarop stond dat in totaal '2.183.000 man door hem verslagen, verjaagd, gedood en in overgave aangenomen waren'. En om het getal vol te maken, kun je nog, zo je wilt, aan hem toevoegen Quintus Fabius en Gaius Marius, die respectievelijk 110.000 Galliërs en 200.000 Kimbren hebben omgebracht, en uit later tijd Aëtius, die in de beroemde Catalaanische slag 162.000 Hunnen gedood heeft. Denk niet dat in die oorlogen alleen mensen aan hun eind gekomen zijn, neen, ook steden. De oud-censor Cato vermeldt vol trots dat hij in Spanje meer steden ingenomen heeft dan hij er dagen heeft doorgebracht¹²⁸. Als je Polybius¹²⁹ mag geloven, heeft Sempronius Gracchus er aldaar eveneens 300 verwoest. Geen tijd, denk ik, kan deze voorbeelden evenaren behalve de onze, maar in een andere wereld. Een handjevol Spanjaarden is tachtig jaar geleden in dit woeste en nieuwe werelddeel geland en, goede God, hoeveel mensen hebben zij niet gedood, hoeveel slachtingen hebben zij niet aangericht! Ik praat niet over de oorzaken of het oorlogsrecht, maar alleen over de gebeurtenissen. Ik zie hoe dat onmetelijke grondgebied (het zou al geweldig zijn om het overzien te hebben, laat staan overwonnen) door 20 à 30 soldaten wordt doorkruist en hoe overal ongewapende volkeren neergemaaid wor-